

АНОТАЦИИ НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

представени за участие в конкурс за професор по

2.4. Религия и теология (Патрология и Догматическо богословие)

от прот. доц. дтн Стоян Чиликов

1. Хабилитационен труд – монография

Чиликов, Ст. Евхаристия и аскеза в традицията на Църквата. София: изд. Омофор, 2025
ISBN 978-619-7802-01-6 .

Текстът на монографията изследва една от най-значимите и актуални теми от живота на тялото Христово. Синтезът на евхаристията и подвига. Тази основна теза на изследването е последователно изградена върху няколко фундаментални богословски корелации, чрез които се артикулира цялостната аргументация на труда. Това са: **догмат и етос, образ и подобие, благодат и свобода, същност и енергии, спасение и обожение.**

Тези двойки са структуриращи контексти на предложения богословски дискурс върху евхаристия и аскеза. Чрез тях се открива вътрешната логика на този дискурс, в която аскетичното и евхаристийното начало не се противопоставят, а се съединяват в живия опит на Църквата.

Херменевтичният принцип на четене на изворите (Свещеното Писание, светоотечески творения, литургични химнографски текстове) изхожда от най-общия принцип, че догматът не може да бъде отделен от етоса, нито благодатта от свободата, нито същността от енергиите. В този контекст аскеза и евхаристия не се разглеждат като две автономни реалности, а като взаимно проникващи се в съвършен перихорезис.

Синтезът на евхаристията и подвига е немислим без този на догмат и етос. Затова на първо място в монографичния труд е изследвано значението на корелацията догмат и етос и нейното място в традицията и

живота на църквата. В контекста на нарушаването на този синтез се разглежда възникването на т.нар. евхаристийна и терапевтична еклезиологии, които често биват противопоставяни. Първата глава представя както концептуалните предимства, така и проблемните зони в двете перспективи относно „двете еклезиологии“, както и техните основни представители и аргументации.

Втората част на монографията надгражда започнатия дискурс върху синтеза между евхаристия и аскеза, разглеждайки темите за образа и подобие Божие, благодатта и свободата, тайнството и тайнствата на Църквата. Централно място заема големият богословски дебат от IV век относно съотношението между благодат и свобода, който служи като основа за аргументацията относно прехода от образ към подобие чрез тайнствата и подвига. Свободата не просто „допълва“ благодатта, а представлява личен отговор на нейната инициатива – онтологично движение към подобие. Евхаристията не се разбира като „едно от тайнствата“, а като тяхната сърцевина – централният ритъм на църковния живот, който осмисля и подпечатва всяко друго тайнство. Тя остава в дълбок синхрон с подвига, като заедно с него оформя в човека подобие Божие.

Третата част на изследването предлага аналитично и богословски обосновано разглеждане на човешкото спасение чрез тайнствата и подвига в перспективата на паламитското учение за същност и енергии. Евхаристийният живот е интерпретиран като онтологично участие в самия живот на Христос - като дар и причастност към Неговото богочовечество; а подвижническият живот е концептуализиран като постепенна антропологична формация „по образа на Христа“, т.е. възхождане в Неговите нетварни енергии. В този контекст са разгледани възможните дихотомии, които възникват при разрыв между евхаристийното и

аскетичното измерение на християнския живот, както и богословските и еклезиологични последици от подобно разединяване. Особен акцент пада върху църковното учение за вътрешната връзка и неразривното единство между евхаристийната и аскетичната динамика, проследено чрез значението на подготовката преди причастие. На основата на светоотеческата и литургична традиция се изследват съвременните въпроси, свързани с подготовката за приемане на св. Тайни, евхаристийния пост и ролята на аскезата като съставна част от евхаристийния живот.

2. Публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор на науките“:

Чиликов, Ст. От смърт към живот. Успение Богородично. София: изд. Фатум ООД, 2025. ISBN 978-619-93566-1-6

Текстът изследва църковната традиция за успение на пресвета Богородица. Защитена е тезата за успение и възкресение на Богородица. Изследвани са ръкописите според византийската традиция Sin 630 и Sin 631 от 11в., както и славянската традиция ръкописа Та от 11век. Направен е анализ на базата на химнографските и светоотеческите творби за празника. Анализирани са празници и последования във връзка с Успение Богородично.

Статии и доклади публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация

3. The Joyful sorrow (ΧΑΡΜΟΛΥΠΗ) in the works of the Ascetic and the Hymnographer Fathers. Ostkirchliche Studien 70 Band, 2021, Heft 2 echter, Würzburg, pp. 288-300. ISSN 0030-6487.

Текстът разглежда състоянието на „радостотворната печал“ като присъщо на пълнотата на църковния живот, чийто корени се откриват в Свещеното Писание и в Христовото учение, засвидетелствано в Новия Завет. Аскетическата традиция - от опита на древните подвижници, начевайки със св. Антоний Велики, до свидетелството на съвременни отци като св. Порфирий Кавсокаливит - представя хармолипи като духовно състояние, произтичащо от съзерцанието и проявяващо се като възхождение на човешката личност към божествената любов, духовния екстаз и „божественото опиянение“.

Химнографската традиция, от своя страна, описва радостотворната печал чрез богословието на възхвалата, което - макар и неизменно поетично - потвърждава и доразгръща казаното от отците-аскети, без да навлиза в аналитична систематизация.

Текстът отличава радостта като природно емоционално състояние от радостотворната печал като духовно състояние, формирано от църковния етос и от участието в тайната на Кръста и Възкресението.

4. Някои аспекти от църковното учение за духовната борба въз основа на съчинението на св. Йоан Касиан Римлянин „Събеседвания с отците“. В: *Философия*, 3, 2019 с. 317 – 327. ISSN: 1314–8559 (Online) ISSN: 0861–6302 (Print).

Изследването насочва вниманието си към ключови измерения на духовния живот на Църквата, разгледани в светлината на съчинението на преп. Йоан Касиан Римлянин „Събеседвания с отците“. Въз основа на учението на Касиан и на аскетичната традиция авторът търси богословски аргументи относно причините за възникване и начините за преодоляване на противопоставянето между евхаристията и аскетичния живот. Текстът на изследването поставя въпроса за съществуването на терапевтичната и

евхаристийната духовност на църквата отделно една от друга, като неприсъщо за православната църковна духовност.

5. Сотириологията на Православната аскетическа традиция в древната църква и днес, въз основа на словата на св. Доротей Газски(+560) и св. Порфирий Кавсоколит(+1991), *Философия* 2, 2021, с. 168-179. ISSN 1314–8559 (Online); ISSN 0861–6302 (Print).

Текстът изследва сотириологичното измерение на аскетическите възгледи на двама от най-значимите отци на аскетичната традиция. Чрез съпоставителен анализ се очертават както съществени паралели в техните съчинения, така и различия, които отразяват динамиката и развитието на православната аскетическа практика от древността до наши дни. Авва Доротей предава духовния опит на египетските подвижници през VI век, съсредоточен върху духовната борба, отсичането на страстите и придобиването на добродетели. Св. Порфирий Кавсокаливит поставя в центъра на християнския подвиг любовта към Бога, която трансформира страстите, преобръща злото и обожва човека; акцентът се измества от непосредствената борба със страстите към съзерцателното общуване с Христос. Чрез тайнствата, молитвата и богослужението верните се въвеждат към богохваление и богосъзерцание. В словата на св. Порфирий корелацията между сотириологията и еклезиологията е особено ясно изразена, като това подчертава неразривната връзка между личното спасително усилие и църковния живот, конституиращ се чрез участие в тайнствата и литургичната общност.

6. Педагогическите възгледи на Старозагорски митрополит Методий Кусев(1838-1922) и Неврокопски митрополит Борис Разумов(1888-1948). *Философия* 2, 2020, с. 162-173. ISSN 1314–8559 (Online); ISSN 0861–6302 (Print)

Текстът изследва педагогическите възгледи на двама бележити архиереи от най-новата история на църквата в България - Старозагорския митрополит Методий и Неврокопския митрополит Борис. На базата на съпоставителен анализ са проследени важните моменти от тяхното църковно служение и житейски път на фона на епохата, в която живеят, като фактори, които влияят върху педагогическите им възгледи. Двамата архиереи посочват три основни фактора във възпитателния процес: вярата, семейството и училището. Според тях влиянието на материалистическите възгледи в образователния процес води до разрухата на българското училище и общество, в резултат на което училището само образова, без да възпитава.

Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томовете:

7. Conflicte antropologice ale corelaciei dogma – etos in Biserica. Studia Theologica Martiria 2, 2021, p. 19-30.

Editura praxis a Arhiepiscopiei Ramnicului. ISSN 2501-1804; ISSN-L 2501-1804.

Антропологични колизии на корелацията догмат-етос в Църквата. Християнство и култура 8, 2021, с. 76-89. ISSN 1311 – 9761

Изследването анализира същността на колизията между либерализъм и фундаментализъм през призмата на нарушаването на корелацията между догмат и етос в живота на Църквата. Тезите на изложението са аргументирани с помощта на библейски, светоотечески и химнографски свидетелства. Акцентът е поставен върху съвременното състояние на колизията либерализъм-фундаментализъм. Текстът осъществява съпоставителен анализ между колизията през свидетелствата на църквата през вековете и метаморфозите на християнския етос в съвременния свят

вследствие секуляризацията и на нарушаването на корелацията догмат - етос.

8. Сотириологични предпоставки в поезията на архимандрит Серафим Алексиев. Християнство и култура 3, 2021 ISSN 1311 – 9761

Текстът разглежда живота и богословските трудове на изтъкнатия наш съвременник, учен, университетски преподавател и духовник – архим. доц. д-р Серафим Алексиев. Базисен изворов материал е поезията на о. Серафим, но заедно с това се правят препратки относно други негови догматически съчинения, които съдействат да се изясни по-добре богословието в стихове на църковния поет.

9. Образователна, просветителска и сотириологична функция на Църквата. Митрополит Климент Търновски(Васил Друмев) и неговото просветително дело за църквата в България. В: Религия и образование. История традиции и съвременни тенденции. Пловдив, 2020, с.73-83. ISBN:978 -619-7249-60-6

Статията изследва животът и педагогическо-образователните възгледи на митрополит Климент Друмев на базата на общата сотириологична функция на Църквата. Текстът има за цел да проследи една неизследвана част от личността и делото на митрополит Климент Търновски (Васил Друмев) – неговата литургично-просветителска дейност. Въз основа на документи, свързани с личността и живота на митрополит Климент и неговото богословско дело, се прави опит да се търси общото и различното литургично-просветителско служение на светите отци на църквата и осветения наследник на Божията благодат - митрополит Климент Търновски.

10. Богословието на отците: дилеми, перспективи и реалии. В: Християнство и култура 83, 2012, с. 93 -105. ISSN 1311 – 9761

Статията изследва характера и метода на светоотеческото богословие, като водещи и модел за православното църковно богословие. Проследени са контекстуалността на светоотеческото богословие, както и неговите перспективи на развитие.

11. Някои щрихи от образа на св. преп. Паисий Хилендарски на базата на литургичните и житийните извори. В: Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, том 50, кн. 1, сб. А, 2012, Университетско издателство „Паисий Хилендарски – Пловдив, с. 167 – 179. ISSN 0861–0029

На базата на химнографските текстове от службата на светеца както и на неговото житие се прави съдържателен анализ на живота, просветителския дух и светостта на преп. Паисий Хилендарски. Изследва се темата за национализма в църквата.

12. Спасението и освещението на човека в химнографията на св. Йоан Дамаскин. Сборник доклади от Международна научна конференция. Пловдив, 2018. С. 57-71. ISBN 978-619-7249-42-2.

В статията е представено учението на св. Йоан Дамаскин за спасението и освещаването на човека. Химнографските текстове, които са в основата на направения анализ, са преди всичко каноните на Възкресението на осемте гласа, догматиците и каноните, написани от св. Йоан Дамаскин за най-големите празници на Христос и Богородица. Текстът представя спасението и освещаването на човека, като резултат от възплъщението на Логоса.

13. Възпитанието на децата според св. Йоан Златоуст и св. Порфирий Кавсокаливит. Християнство и култура 4, 2022, с. 96-106.

Текстът прави паралел между двата светоотечески възгледа през различните епохи на църквата-този на св. Йоан Златоуст и на св. Порфирий Кавсокаливит. Св. Йоан Златоуст представя педагогическия възглед характерен за епохата през четвърти век: базисен за възпитанието на децата е духовния им живот, основан на вярата и благочестието – това е училище за благочестие, в което вярата се предава и Христос се изобразява у децата, те се охристовяват и осветяват на основата на молитвата. Св. Йоан Златоуст акцентира на отговорността на родителите за възпитанието на децата, докато св. Порфирий Кавсокаливит – на любовта, която трябва да се възпита у децата и с която те трябва да бъдат възпитавани. Поставя акцента на освещаването на цялото семейство, на светостта на родителите и светостта на децата, които от малки живеят в прегръдката на Бога и в общуването с Него.

14. Тракийската църква на България. В- Защитата на вярата. Предизвикателства и проблеми днес. Сборник с доклади, С. 2022, Софийска света митрополия, с. 62-74.

Тракийската църква на България. Материали XVI Международного форума. Задонские Свято – Тихоновские образовательные чтения. с. Липецк, 2021, с. 280-285

Направен е пълен догматически анализ на най- новото религиозно учение в България. Проследена е неговата история на възникване, култ и учение, които са анализирани от гледна точка на църковното учение.

15. Съборността на Църквата според химнографията от службата на св. Паисий Хилендарски и на ранните византийски химнографски текстове. Християнство и култура 7, 2022. С. 90-100 ISBN 9771311976001

Учението за съборността на църквата е анализирано на базата на сравнение на химнографските текстове от службата на св. Паисий и ранните византийски химнографски текстове. Анализиран е национализмът, който нарушава съборността на църквата.

16. Защита на вярата или свидетелство за вярата. Секуларизация на църквата. В-Защитата на вярата. Предизвикателства и проблеми днес. Сборник с доклади, С. 2022, Софийска света митрополия, 98-107

Защита на вярата или свидетелство за вярата. Секуларизация на църквата. Материали XVI Международного форума. Задонские Свято – Тихоновские образовательные чтения. Липецк, 2021

Статията анализира въздействието на секуларизационните процеси върху живота на Църквата, като специален акцент е поставен върху секуларизацията на богословския дискурс, при която харизматичният и опитен характер на богословието постепенно отстъпва място на схоластични, рационализирани форми на мислене. В този контекст е извършена класификация и критичен анализ на промените в християнския етос, разглеждани като пряк резултат от секуларизацията и от разпадането на органичната връзка между богословие, духовен опит и църковен живот.

17. Християнството и войната на базата на библейските и светоотеческите текстове на Църквата. Християнство и култура 6(183), 2023, с. 51-63. ISSN 1311 – 9761

Християнството и войната на базата на библейските и светоотеческите текстове на Църквата. В: Медиите и войната. София: изд. Viffrim, 2024, с. 67- 82. ISBN: 978-619-90757-7-7

Текстът предлага систематично изследване на християнския възглед за войната, разгърнат в библейската, светоотеческата и съвременната богословска перспектива. В първата част е анализирано старозаветното учение за войната, като се изясняват богословските основания на военните действия в Израил и специфичният им теоцентричен характер. Методологичната рамка на изследването е зададена от новозаветното откровение, в което учението на Господ Иисус Христос и апостолите формулира окончателната християнска парадигма относно насилието, миротворството и нравствената отговорност.

Втората част е посветена на развитието на християнското учение за войната през първите осем века, проследено чрез светоотеческите текстове и каноничната традиция. Тук се изясняват ключовите богословски аргументи, посредством които Отците интерпретират отношението между Църквата, държавната власт и употребата на принудителна сила, както и границите на допустимото участие на християните във военни действия.

Заклучителният раздел анализира християнското отношение към войната в съвременния контекст. Концепции като „справедлива война“, „свещена война“ и „превантивна война“ са подложени на критична оценка като богословски несъвместими с евангелското учение и с автентичното Предание на Църквата. Изследването обобщава християнската позиция относно войната чрез систематически преглед на основните библейски и древнохристиянски текстове, които формират нормативната основа на църковното учение по темата.

ISSN:1450-9148

Текстът изследва някои аспекти на православната еклезиология, които се намират във връзка с учението за иконопочитанието и евхаристията. В него се анализира евхаристийната и есхатологична природа на православната икона, а от друга страна, се илюстрира есхатологичния характер на Евхаристията. Иконата се е родила и развила в евхаристийната традиция на Църквата и съответно отразява евхаристийния живот, опит, възход и упадък на Църквата. Иконите изобразяват молещите се светци или ги представят в рая, в Небесното Царство. Евхаристията има есхатологична природа и характер. Тя се случва тук и сега, е подготовка за есхатона, за Небесното Царство.

19. Страданието и греха според текстовете на древните и на съвременните евхологии. Християнство и култура 191, 2024, с. 48- 60. ISBN 9771311976001

Статията изследва темата за греха и страданието на базата на Константинополския евхологий от XIвек, както и съвременните молитви от Требника. Текстът изследва богословската връзка между греха и изкуплението, както и между страданието и изцелението, осъществявани чрез Въплътеното Слово.

Особено внимание е отделено на **заклинателните молитви** в ранната църковна практика и на тяхното място в съвременните евхологийни издания. Анализът на молитвите „против различни болести“ разкрива разбирането за интегралното единство на духовното и телесното лечение в православната антропология.

20. Сотириологичност на Пасхалния канон и на канона от Велика събота. Християнство и култура 6(203), 2025, с. 90- 100. ISBN 9771311976001

Текстът изследва основните догматични теми в канона на Пасха и този на Велика събота. Анализът се съсредоточава върху представянето на **смъртта и Възкресението на Иисус Христос** и тяхното богословско значение за разбирането на спасението.

Авторът проследява как двата канона формулират връзката между Христовото пасхално събитие и живота на вяращия – както в литургичната действителност „тук и сега“, така и в перспективата на Царството на славата. Изследването предлага текстологичен и догматичен прочит, който изяснява сотириологичните акценти в структурата и съдържанието на разглежданите богослужебни текстове.

Публикувано университетско учебно пособие или учебно пособие, което се използва в училищната мрежа

21. Чиликов, Ст. Православната вяра и живот, София: изд. Омофор, 2012 , 195стр. ISBN 978-954-2972-11-2

Публикуваният труд се доближава до изискванията за монография, доколкото има не просто обобщение на съществуващо знание, а надграждане на съществуващото и изследване на определен предмет. Същевременно неговата интердисциплинарност допринасят да бъде използвано успешно като учебно пособие по дисциплините: Въведение в богословието, Догматическо богословие, Еклесиология.

22. Чиликов, Ст. Алексиев, Д. Учебно помагало по догматика за 11 клас на Духовните семинарии. София: изд. Фатум ООД, 2025. ISBN 9786199356623

Учебното помагало е разработено като съпътстващ ресурс към преподаването на догматика в XI клас на Духовните семинарии. Изданието предлага систематично подбрани библейски, светоотечески, химнографски и литургични текстове, структурирани спрямо тематичните единици в учебната програма. Материалът е организиран така, че да подпомага усвояването на основните догматически теми чрез работа с първоизточници и да осигурява методологична опора при изграждането на богословски умения у учениците.

23. Чиликов, Ст. Учебно помагало по догматика за 12 клас на Духовните семинарии. София: изд. Фатум ООД, 2025. ISBN 9786199356630

Учебното помагало е разработено като съпътстващ ресурс към преподаването на догматика в XII клас на Духовните семинарии. Изданието предлага систематично подбрани библейски, светоотечески, химнографски и литургични текстове, структурирани спрямо тематичните единици в учебната програма. Материалът е организиран така, че да подпомага усвояването на основните догматически теми чрез работа с първоизточници и да осигурява методологична опора при изграждането на богословски умения у учениците.

24. Чиликов, Ст. Молитвата „Отче наш“. електронен ресурс към юни 2022 <http://logos.uni-plovdiv.net/en/teologia>

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.pcfreak.net/files/Molitvata_Otche_Nash-sveshtenik-doc-dr-Stoyan-Chilikov.pdf

Чиликов, Ст. Молитвата „Отче наш. В: Мисъл, слово, текст 13(19), 2023 Изд. ПУ ISSN 2815-2816, с. 160-171

Текстът представлява концентриран богословски анализ на Господнята молитва, изграден върху светоотеческата тълкувателна традиция на Църквата. Методологическият подход - опирането на класическите екзегетически свидетелства - осигурява теоретична яснота и концептуална последователност, което прави текста подходящ за използване в учебната дисциплина Въведение в богословието.

05.01.2026

Изготвил:

прот. доц. дтн Стоян Чиликов